

De følgende sider er sendt i Århus Nærradio i 1991. Udsendelsen var tilrettelagt af nu afdøde viceinspektør på Rundhøjskolen Vagn Jensen, som gennem mange år opbyggede Holme sogns lokalhistoriske arkiv sammen med Leo Søgaard.

Holme sogns tilblivelse.

For at sige noget om, hvorfor mennesker engang i fortiden slog sig ned og bosatte sig, hvor Holme by nu ligger, må vi søge tilbage i tiden efter den sidste istid for 12-15000 år siden.

Isen, der i et 2-3 km. tykt lag langsomt kom gennem Østersøen og dannede vore bæltter, pressede foran sig uhyre mængder af sand, ler og sten. Hvor isen i længere tid stod stille, aflejredes disse store jordmasser, og når isen så igen trak sig tilbage på grund af mildere klima, blev aflejringerne liggende og dannede store bakkestrøg. Sådanne aflejringer kaldes moræner.

Og så til Holme. I den sydlige del af sognet danner de meget høje bakker den såkaldte Jelshøjbue. Det er et system af moræner fra sidste istid. Jelshøj er med sine 128 m buens højeste punkt. En lavere moræne følger omtrent Bushøjvej fra Skåde til Holme.

Fra de høje bakker strømmede der mange vandløb i form af bække ned på nordsiden mod Holme. De kan nu ikke ses, da de er kloakerede.

Allerede i stenalderen strejfede mennesker om i de store skove, der dækkede sognet. Vi ved det fra mange fund af deres redskaber i form af pilespidser, flækker og økser. Fra bronzealderen findes mange høje med begravelser. Det gælder foruden Jelshøj også Tishøj ved Holmevangen og Rundhøj ved Holmevej. Sidstnævnte er sammen med mange andre sløjfet.

De ældste byer i området omkring Århus er byerne langs Århus å og Egåen. Det er byerne fra Åby og helt til Harlev. Her i disse små bysamfund havde man foruden jagten også fiskeriet at skaffe sig føden ved.

Holme by er af nyere dato. Hvordan og hvornår den er opstået, ved vi ikke. Det kan være en enkelt familie, der fra de tæt beboede strøg i dalen er søgt hen til et nyt sted, hvor der var mulighed for at have vand og gå på jagt - og senere at kunne dyrke jorden. Det kan også være flere familier, der på samme tid har slået sig ned her.

Bækken, der skaffede rigeligt med vand, kom oppe fra bakkerne i syd, løb under Nordlige Bjergvej, langs med Madsbjergvej, krydsede Kalkærvej og Bjødstrupvej. Videre forbi fjernvarmecentralen under Holme Byvej og Holmevej og gennem haverne med de fynske bynavne. Der var altid rigeligt med vand - selv i tørre somre. Om foråret og efteråret var den ofte årsag til store oversvømmelser. Man hentede vand til madlavning og til husdyrene, og man vaskede tøjet i den. Den var kort sagt livsnerven for alt levende i Holme.

Senere fik gårdene deres egen brønd, og der blev også gravet bybrønde forskellige steder i byen for de folk, der ikke selv havde mulighed for at have egen brønd.

Det ældste papir, hvorpå navnet "Holme" findes, er et brev i Rigsarkivet, der bærer årstallet 1203. Fra dette tidspunkt har Holme i hvert fald været et lille bysamfund.

Beretninger fra Holme præstegård.

Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen har i sine bøger flere beretninger om mærkelige hændelser i Holme fra 1800-tallet. Nogle af dem knytter sig til den gamle præstegård fra 1752. Præstegården var bygget af sognepræst Rasmus Bagge, der virkede i Holme og Tranbjerg kirker fra 1748 til 1789. Den sidste fløj af den gamle gård blev nedrevet i 1951.

Når præstegårdens folk ville i byen om aftenen, gik de over kirkegården i stedet for at gå udenom. En aften havde karlen Søren Munch været omme i byen, og på hjemvejen ville han gå tværs over kirkegården; men han kunne ikke få lågen op. Dette synes han var mærkeligt, men så slog det ham, at han jo heller ikke havde noget at bestille på kirkegården på denne tid af natten, og så gik han udenom.

Samme Søren Munch har også fortalt, at der oppe på bryggersloftet i Holme præstegård lå en pandeskal af et menneske. Hvor længe den havde ligget der, vidste Søren ikke. Men en gang - før hans tid - havde karlene taget pandeskallen og gravet den ned på kirkegården. Men så blev der et voldsomt spektakel på gården. Præsten kom så og sagde til karlene, at de havde gravet den pandeskal ned, som lå oppe på loftet. Karlene måtte indrømme det. ”Det skulle i ikke have gjort”, sagde præsten, ”gå nu ud og hent den og læg den, hvor i tog den, så hjælper det vel”.

Da Mikkel Sørensen fra Adslev tjente som kusk i Holme præstegård, fortalte folk, at der tidligere havde været en del skidteri og spøgeri i gården. Selv mærkede han det kun en gang. Han havde været ude at køre med præsten og kom sent hjem om aftenen. Da han havde spændt hestene fra og fået vognen skubbet ind i vognporten, mødte han en hvid skikkelse i stalddøren, som for ud, da Mikkel kom ind.

Mikkel Sørensen fortæller videre: ”Der var en gammel mand, som også havde været kusk for præsten i mange år, og han sagde, at i den bås, hvor kørehesten stod, blev stenpikningen altid revet op om natten. Karlekammeret var lige ved enden af stalden, og somme tider om natten kunne der blive et sådant spektakel ude i stalden, som om alle hestene var løse og sloges. Men når han så tændte lygten og gik derud, lå de alle ned”.

Troldene i Holme Bjerge.

En del af den mægtige Jelshøjbue ligger i den sydlige del af Holme sogn. Bakkedraget når sit højeste punkt i Jelshøj med 128 m. Herfra er en pragtfuld udsigt til alle sider. En stor gravhøj kroner toppen. Der knytter sig fra gammel tid adskillige sagn og nogen overtro til dette voldsomme landskab.

Der boede ifølge traditionen trolde i højen. Den største af dem - bjergtrolden - var ofte i strid med trolden fra Borum Eshøj nordvest for Århus. Det skete da engang, at Jelshøjtrolden kastede en stor sten efter Borumtrolden. Stenen nåede dog ikke til Borum, men faldt ned på Kolt mark, hvor man i mange år har kunnet se den mægtige sten.

En anden gang fik Jelshøjtrolden hjælp af en meget stærk mand Svend Felding fra herregården Aakjær i Hads Herred. Jelshøjtrolden spurgte Svend, om han ville hjælpe ham i striden mod Borumtrolden. Svend mente, at han var stærk nok og gik med til det. Nu ville trolden prøve hans kræfter og gav ham en stor jernstang; men Svend kunne ikke løfte den. Så fik han et horn, som han skulle drikke af, og da han havde drukket, kunne han løfte stangen. Da han havde tømt hornet, havde han fået 12 mænds styrke.

Jelshøjtrollden fortalte nu, at Svend ville møde en rød og en sort tyr, og han skulle drive den sorte tyr bort. Dette skete også, og han fik at vide, at den sorte tyr var Borumtrollden, og den røde var selve trollden fra Jelshøj. Som tak for hjælpen fik Svend lov til at beholde de 12 mænds styrke på betingelse af, at han ikke måtte fortælle det til andre. Gjorde han det, ville han få madlyst for 12 mand.

Et andet sagn fortæller, hvordan de hedenske troldefolk og beboerne i Holme omgik hinanden. En dag stod en bondekone i sin dør, da en lille puklet trolld kom hen til hende og sagde: ”I dag skal Store-Bjerg giftes med Lille-Bjerg. Vil du ikke låne os et kar øl i nogle dage, så skal du få det ligeså godt igen?” Konen gik med trollden til bryggerset og sagde, at han kunne tage det fad, som han helst ville. Men da der var lagt kors på alle karrene, kunne trollden ikke tage nogen, men pegede og sagde: ”Kors af;”. Nu mærkede konen, at hun måtte tage korsene af, og da hun havde gjort det, tog trollden det største kar på sin pukkel og gik med det. Efter 3 dage bragte han et kar øl tilbage, og det var ligeså godt, som det han havde lånt. Fra den tid kom der stor velstand i denne gård, og det blev forklaret som en tak fra de underjordiske.